

A göcseji törökevő mókus

Haj, mennyit dúlta régen szegény Göcsejszágot a török! Mennyit kegyetlenkedett, és hozzá micsoda egy cudar, pogány, kulturálatlan népség volt! Kutyafejűk volt, s hozzá még eborruk is, amivel kiszagolták az erdőn, lápon, faodúban rejtőző embereket. De nem ám mindenkit, sőt, mivel a göcseji ember rendkívül szívós, és inkább meghal, semhogy rabláncra adja magát, kevesebb fogjot ejtett itt a pogány, mint másutt. A falvakat fölégették, a templomokat lerontották ugyan, de emberben nem tudtak – a jószágban meg nem akartak – akkora kárt tenni. Evett akkor Zala népe gyökeret, mohát, fakérget, farügyet, mindent, ami kezébe akadt, de magát föl nem adta, a török csalogatására elő nem bújt. Mert azok meg a sötét erdőbe, ingoványba bemenni féltek, csak hamisan kiáltoztak a rengeteg szélén: Kati, Nani, Gyuri, gyertek haza, elmentek a törökök! De szerencsére hamar híre ment az ilyenkor előmerészkedők rossz végének, és nem vált be sokáig a cselvetés. Esztendőszám nem talált biztosabb helyett Göcsej népe, mint a gezderyés vadon, a pudványos szittyó, a rekettyés dzsindzsa.

Persze akkoriban más volt a Kárpát-medence arcúata, mint manapság. A törökvész alatt ugyan egész falvak haltak ki, és rengetegen pusztultak el kínos halállal, de a teremtett világ képét nem rajzolta át úgy a beste pogány, mint később az ebfia német. Mert hosszú távon bizony a Habsburgok sokkal több kárt tettek Pannónia édenkertjében, mikor az ősi fokgazdálkodás helyébe nemzetünkre kényszerítették a tájgyilkos monokultúrás gazdálkodást. Hogy ahol azelőtt száznál is több, vidám kis gyümölcsfaj nőtt, és ahol kiterjedésüket izgatón változó, halakban és rákokban bő vizek huncutkodtak, ott végtelen gabonaföldek hullámozzanak unalmasan, és semmitmondón. A teremtett világ szavára süket Habsburgok folyószabályozása volt az első szög a hazánkat a honfoglalás óta jellemző, és mára teljesen eltűnt ártéri- vízikultúra koporsójában. Arról a pákász-világról van szó, aminek utolsó hírmondója Fekete István volt Tüskevár című regényével, minek helyszíne épp a Zala folyó balatoni torkolatvidéke, és aminek környékét manapság istentelen munkagépek dúlják, mintha most is idegen uralom alatt élnénk.

A két pogány, a török és az osztrák legalább nem hazudta magát magyarnak pusztítás közben, mint most a kapitalista. De ez már egy másik történet, ami szintén jó véget fog egyszer érni, csak még kell egy kis idő hozzá.

És most kanyarodjunk vissza a mi történetünkhöz azzal, hogy bizony göcsej népe a törökvész alatt még mindig olyan bensőséges viszonyt ápolt a teremtett világgal, hogy bármilyen baj is érte, erdőben, mocsárban, nádasban, lápvidéken elboldogult még télvíz idején is.

Ezért is eshetett meg a legendás mukucsfalui törökevés.

Valamikor 1500, vagy 1600 körül¹ Hasszán bég betört Göcsejbe, rettenetes túlerővel elfoglalta Nemphty (a mai Lenti) várát, és vonult tovább seregével Lickóvadamos felé. Ma Lickóvadamos határában van egy Mukucsfalu nevű kis pusztá, ami akkoriban még eleven falu volt, benne a legszilajabb fajta göcseji emberrel. De azt a bátor mukucsfaluiak is látták, hogy a török áradattal

1 A magyar nép ajkán megőrződött metalegendárium általános törvényei szerint minden történet annál régebben esett meg, amennyivel öregebb az elbeszélője a többinél. Tehát ha a 97 esztendő Csálánossy néni meséli a legendát, akkor az 1500-as esztendőben történt, ha pedig a 65 éves, fürge Samu bácsi, akkor már 1600 körül. A legendákban szereplő hősök számának növekedése és csökkenése is hasonlóan rugalmas, de picit bonyolultabb törvények szerint működik. Bővebben lásd dr. dr. Bolygóné Kincses Füvellő: A pannon mítosz- és mondavilág metalingvisztikai és paradramaturgiai összefüggései az asszociatív káosznumerológia tükrében c. művét. Vigyázat, olyan nehéz olvasmány, hogy már maga is legendává vált: a zalatárnoki kocsmában beszélnek, hogy Bacsszegy Kálmán vándortócsa-kutató egyszer disznót vágott a vaskos könyvvel. A novai kocsmában természetesen már tíz disznóról beszélnek.

szemben erővel nem mennek semmire, kedves falujukat pedig csak végszükségben akarták elhagyni. A falu furfangos bírása világlátott, írástudó ember volt, és jól ismerte a kutyafejű törökök különös természetét, ezért ajánlkozott rá, hogy a táborukba megy békéért könyörögni. Mielőtt elindult, parancsba adta a falu népének: fogdossanak össze annyi mókust, amennyit csak bírnak! Nem volt ez nehéz, mert azidőtájt borzasztóan megszaporoztak Göcsejben ezek a máskülönb kedves kis rágcslók. Némelyik olyan dölyfös lett, hogy padlásra, kamrába lopódzva járt rá a szorgos göcsejiek tartalékaira. És gyakran még volt képe félig megrágott makkal-mogyoróval dobigálni a fölbőszült háznépet, mikor a tolvajlásan rajtakapták. Szóval lelkesen úzte a mókust aznap egész Mukucsfalun, és nem telt bele sok idő, ott kapálódzott több száz, bozontosfarkú kis teremteny, vastag zsákokba kötözve. A mókusos zsákokat aztán fölrakták a falu legrosszabb szekereére, annak eléfoglák a falu legbambább ökrét, a bíró pedig fölvetta a leghitványabb gúnyját: így indultak a törökhöz békekövetségbe.

Mikor a ravasz bírót a vidéket csöppet sem ismerő Hasszán bég elé vezették, nyomban földre borulva könyörgött irgalomért kicsiny falujának. Elsírta, hogy e környék oly szegény és elvadult, hogy rendes ember is alig lakja, láthatja a nagyhatalmú bég is, Allah növessze nagyra szakállát, hogy a falu lakosainak többsége micsoda nyomorult fajzat. Azzal kinyitotta a zsákokat, és előszedte az ezernyi mókust, akiket még útközben megbabonáztatott a barlahidai tó vadleányaival hat fertály guruzsmás mézért cserébe, ezért a szőrös jószágok úgy hajoltak földig a bég előtt, mintha csak emberek lettek volna.

Csudálkozott Hasszán bég, aki épp olyan kegyetlen volt, mint amilyen ostoba, mert ilyen istencsudáját még életében nem látott, de nem akarta se a gyaur magyar, se saját emberei előtt kimutatni butaságát. Csak simogatta a szakállát, mintha bölcselkedne, és végül kisütötte, hogy ezek a soslátott, apró férges valamiféle elnyomorodott, erdei gyermekek lehetnek. Békét ígért hát a bírónak (persze ki tudja, mit forgatott közben csalárd elméjében), és elbocsájtotta, katonáinak pedig megparancsolta, hogy kötözzék ki a mókusokat a sátra köré, ahogyan a rabokat és túsokat szokás. Azzal nyugovóra tért a török tábor, csak a ravasz bíró leselkedett éberem egy hazafias érzelmű göcseji vándortölgy lombkoronájából. És nemsokára olyan csudát látott, amilyet még Göcsejben is csak kevesen!

Mert amint a Hold ezüsttányérja a látóhatár fölé emelkedett, a mókusokról lehullt a tavi vadleányok búbája, utat adva valódi természetüknek. Sőt, még rosszabbnak is, mert az apró lényekben a sosem tapasztalt fogságtól egészen ősi, vérszomjas ösztönök éledtek. Tán az ember előtti világ ősmókusainak vére buzgott föl újra a kései utódokban, vagy honfiúi hevület mozgatta hegyes foguk és éles karmuk? Erről bölcs tudósaink ma is vitáznak. Ami bizonyos, hogy a búbáj béklyójából megszabadult mókusok elrágták a köteleket, és nekiestek az alvó Hasszán bégnek. Fölfalták a hitványt szőröstül-bőröstül-turbánostul, még a csontjait is tisztára nyalták. Föl sem ébredhetett álmából a kutyafejű, olyan hirtelen lepte el a dühödt teremtmények árja. Akik nem érték be ennyivel: nyomban elkezdtek rágcslálni és csócsálni a sátor körül elbizakodottan szundikáló öröket is.

Ettől a pillanattól számítják a göcseji tudósemberek (Homo magister gocolium) a göcseji törökevő mókus (Turcicus sciurus gocolium) születését. E jószág minden itteni lény közül a legkésőbb jelent meg az élet színpadán, s az egyetlen e bestiáriumból, amelyik mára kihalt. Mások szerint nem halt ki, csak mikor észrevette, hogy hazánkba már nem jön elég török, kivándorolt Törökországba, ahol ma is élvezettel fogyasztja kedvenc eledelét. De valljuk be, ez a gondolat még a göcseji kocsákban is túlzásnak hangzik.

Szóval a török tábor a vérszomjas rágcslók éles fogaitól marcangolt martalócok, akindzsis és janicsárok jajkiáltásaitól visszhangzott. A fényes győzelmekről, rabláncra fűzött szüzekről, és mézizű sörbetről álmódó kutyafejűek föl sem fogták, ki merészeli megtámadni őket, és miféle apró, szőrös ördögök esnek a torkuknak vérben forgó gombszemekkel, csontot luggató

tűfogakkal. Hiába fújtak riadót a törökök, hiába kaptak kard, lándzsa, puska után, a mókusok egyszerűen végigszaladtak pengén, fegyvercsövön, lándzsanyélen, onnan ugrottak akrobatikus ügyességgel turbánra, vagy kopasz, lófarkas kutyafejre, és haraptak le orrokat, füleket, vájtak ki szemeket, ha pedig valamelyik megunta a véres munkát, egy szempillantás alatt a fa tetején termett, eltűnve az ellenség kétségbeesett tekintete elől. Akiknek szívében még nagyobb lett a rettegés, mikor vezérüket keresve csak Hasszán bég átluggatott koponyáját találták meg sátrában.

Ördögöt és démont kiáltott akkor a török, és könyörgött az imámoknak és derviseknek, hogy imáikkal kérjék Allahot, segítse meg őket a szörnyű veszedelemben. De hiába kántáltak földre borulva az imámok, hiába pörögtek mámorosan a dervisek, a mókusok beleakaszkodtak tökig érő szakállukba, és éktelen visítózással zavarták össze imájukat, úgyhogy Allah nem értett semmit az egészből, el is fordította orcáját Göcsej földjéről ingerülten, hisz amúgy se érezte itt túl otthonosan magát, meg az öldöklésből is elege volt már.

Maga a mukucsfalvi bíró se gondolta volna, hogy ilyen sikeres lesz a csel, és mert nem csak ravasz, de merész ember is volt, aki nem rest minden órában leszakasztani a dicsőség virágát, rohant lélekszakadva, hogy föllármázza Mukucsfalú népét. De nem kellett soká szaladnia, félúton se volt még, mikor szembetalálkozott kaszára, kapára, cséphadaróra kapott földijeivel, akik a megtépázott törökök ordítására vonultak a határba kideríteni, mi történhetett? A harangokat félrevernü ügye nem lehetett már abban az időben, hogy egész Göcsejt riadóztassák, mert a papok és a nép, ahol csak tudta, leszerelte, és kutakba dobálta azokat, nehogy a pogány ágyút öntsön belőle. Így csak Mukucsfalú maroknyi mindenre elszánt férfinépe indult farkasszemet nézni az irdatlan török sereggel. Alig-alig hitték aztán a bírónak, mikor az elmesélte, hogy a kutyafejűek hadát már százezernyi, csudamód vérszomjassá változott mókus tizedeli! De ha a fülüknek nem is hittek, a szemüknek már hinniük kellett, mikor a bíró megmutatta nekik biztos rejtekéből a vérben úszó, és lángoló török tábornok, ahol a teljesen megzavarodott martalócok, akindzsik, és janicsárok már egymást kaszabolták, miközben a vérengző mókusok újabb és újabb lukakat haraptak tar koponyájukba. De még így is ezerannyian voltak, mint Mukucsfalú népe: a falubeliekre akkor is a biztos, bár dicső halál várt volna, ha a világ összes mókusa siet a segedelmekre. Ráadásul attól is tartani lehetett, hogy a lángoló fáklyákkal magatudatlan rohangáló török fölgyújtja a határt. De a bíró ravasz elméjét ismét megvilágosította a magyarok Istene, mert elhatározta, hogy ezúttal a saját korábbi cselüket fogja ellenségeik ellen fordítani. Gyorsan elszökött pár egyszerű török szót a népének, majd szétküldte őket a környező semükös, mocsolás, ingoványos erdőségekbe, amiben csak az nem tévedt el, és süllyedt el örökre iszapjában, aki gyermekkorra óta járta titkos ösvényeit.

A szőrös ördögökkel, és egymással hadakozó kutyafejűeket egyszer csak anyanyelvükön kezdték barátságos hangok szólongatni az erdő felől: Ali, Hasszán, Abdul, erre fussatok, itt a menedék! Futottak is azok, ahogy a lábuk bírta, egyenesen a süppedékes, guzmákos, makonyás kelehunyba, és ott már hiába kapálóztak, meg kiáltottak segítségért. Amelyik törököt nem a göcseji törökező mókus sebezte halálra, az az ingoványban lelt jeltelen sírra. Így pusztult el a kegyetlen Hasszán bég serege, így aratott dicső győzelmet a ravasz göcseji ember és a csudálatos göcseji bestia a több százezernyi zsibrák, tájbász, hitván, gezdernye martalócon.

Micsoda erőt és magabizást adott ez aztán a török iga alatt megtört göcseji népnek! A magyar már csak ilyen: elég egyetlen győzelem, hogy a büszke szívekben újra feléledjen a remény, és a harci kedv. Hasszán bég megevéséről, és a török sereg halálos futásáról is mennyit csáforítottak, csatíráztak, karicsáltak a népek! Minden göcseji embernek olyan nagy lett hirtelen a szája, mintha személyesen ő rágcsálta volna el az összes törököt. El is került azután azt a vidéket a török – legalábbis így beszélnek a göcseji legendák. Az okoskodó rossznyelvek persze itt is csak a hibát keresik: ugyan miért nem változott törökező mókussá az egész sanyargatott ország mókussága,

s állt egy rágcslóként a sokat szenvedett magyar végvárok vitézei mellé? Az ilyenek rendszeren elfeledkeznek egy fontos dologról. Hisz ennyi erővel azt is kérdezhetnék: miért nem dalol az egész Kárpát-medencében a dalos göcseji hébacs? Miért nem lépünk országszerte mindenhol göcseji vándortócsába? Miért nem terem a Pilis és a Bakony rengetegeiben a göcseji ébergomba? Hát azért, mert göcsejiek, s így bírnak minden göcseji bestia legjellemzőbb tulajdonságával: olyan jól érzik magukat Göcsejben, hogy nem mennek máshova.

Sokan abban is kételkednek, hogy a göcseji törökeví mókus rendszerezhető-e a mi őshonos, közönséges mókusunk (*Sciurus vulgaris*) önálló alfajaként. gr ifj. ifj. Bélberek Béber Ödön folklorista és hadtörténész e kételkedőket a mára szállóigévé vált érvelésével söpörte el: a göcseji törökeví mókus, akár kihalt, akár nem, igenis különálló faj, unikális göcsejikum kellett, hogy legyen, hiszen normális mókus ilyesmit nem csinál.

A csudálatos bestia további története mindenesetre a zavaros, háborús idők homályába vész. Egyes mondák szerint a törökeví mókusok úgy rákaptak a húsrá, hogy ha épp nem akadt török, az erdő vadjait, meg a házijoságot kezdték öldösni. A göcsejiek pedig – elpusztítani nem akarván őket – ekkor halászták elő a templomok harangjait a kutakból, és verték félre őket egész Göcsejben, és rendeztek hatalmas húsvéti processziókat az összes, mókusjárta erdőben, könyörögtek a göcseji kőkrisztusok sebei előtt Istenhez, hogy változtassa vissza a mókusokat, azt se bánják, ha lopnak a kamrából, csak a jószágot ne bántásák. És megkönyörült rajtuk az Úr, és a húsvéti körmenet másodnapjára csakugyan minden mókus visszaváltozott kedves, makkropogtató kisemlőssé. Ezek a mondák is Bendegúz Imola teológust igazolják, aki már többször kifejtette, hogy szerte a teremtett világon, de különösen Göcsejben, az Úristen nem hagyta abba a teremtést, hanem ma is ugyanúgy teremt, mint régen, illetve a Gondviselés kifürkészhetetlen akaratából ma is ugyanolyan hirtelen tűnhetnek el, vagy alakulhatnak át fajok, mint minden korban, ősidők óta.

Mások szerint a török császár állt kegyetlen bosszút a mókusokon, mikor kémeivel kikutattatta szégyenletes vereségének titkát, és sivatagi dzsinneken lovagló pörgődervisekkel gyilkoltatta le a törökeví mókusok nemzetségét. A göcseji többség szerint persze ezt a hazugságot csak a törökök terjesztették el, hogy megtépzott becsületüket óvják.

Annyi bizonyos, hogy eztán Göcsejben jó ideig önként tettek ki a házak elé makkot és mogyorót a mókusoknak, hadd lakmározzanak a derék, hajdani törökevík.

Szívesen emlegetik még a kutatók a fordulatossá folklormodulációk kiváló példajaként a mókus-visszaváltoztató húsvéti körmenet emlékezetének alakulását a göcseji néplélekben. Hisz még az elmúlt századból is akadnak följegyzések arról, hogy egyes családoknál évről évre nem a nyúl, hanem a mókus hozza a tojást. A belsősárdi kocsmában persze azt mondják, hogy ezt csak a csentericsfai ridegpákászok találták ki. De bárkinél legyen is az igazság, a hajdani göcseji törökeví mókusok régi dicsőségét nem homályosíthatja el semmi.

Illusztrálta: Varga Virág